

LA TORXA DELS ÈXITS. LA MAJOR FALLA DEL CINEMA

Cifesa: un somni encès d'estrelles

Quan ara fa vint anys que s'apagà la darrera brasa de la que fou la torxa dels èxits, és un bon moment per recordar l'única productora digna del nom que ha tingut el cinema espanyol i la major contribució valenciana a la història del setè art.

E. Sòria

Com ha dit el més exhaustiu i millor dels seus historiadors, el barceloní **Fèlix Fanés** «Un escull, si hem de creure les llegendes, s'alça impressionant i dominador a les costes del cine-

Una fàbrica de somnis
Manuel Casanova Llopis fou un dels membres més brillants de l'escassa però incisiva burgesia valenciana de preguerra. Propietari familiar d'una fàbrica menuda d'oli de llavors, no era ric però estava molt ben disposat a ser-

cions, 3.640, contra 1.024 d'**Ignasi Villalonga**, diputat per la Dreta Regional Valenciana i autor de l'opuscle *Substantivitat del valencianisme*, personatge que ha deixat molt grat record en el nacionalisme històric. La resta dels inversors hi anaven molt al darrere.

Amparito Rivelles i Fernando Rey. Dalt, Imperio Argentina.

ma espanyol. Duia per títol Compañía Industrial del Film Espanol, S.A. És a dir, Cifesa».

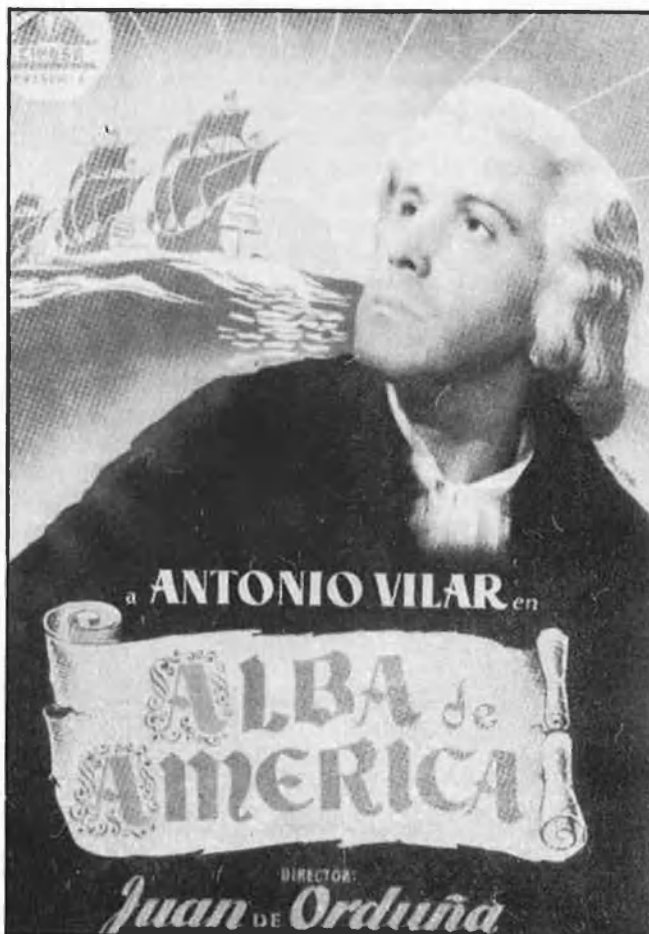
¿Què s'amagava darrere d'aquelles sigles? Moltes coses: una empresa dedicada a la producció i la distribució de films, el major intent de crear un Hollywood hispànic amb tots els ets i els uts o també un deliri de grandesa que acabà com el ball de Torrent. I, sens dubte, la més efectiva operació de marqueting que ha rebut mai el Miquel. Cifesa fou durant dues dècades el cinema espanyol, ni més ni menys. Finançat, delineat, produït, dirigit i decorat per valencians.

ho. Com tots els pioners, aconseguí depurar una capacitat evident per fer milions. Amb els olis primer, i després amb la construcció, la venda de cotxes estrangers, els horts de tarongers i la publicitat.

Manuel Casanova esdevingué un magnat amb ganes de fer i de desfer. Un dels grans. Partidari d'un valencianisme conservador i catòlic, tingué vel·leitats republicanes i, sobretot, patricies. El 1927 intervingué en la compra del Banc de València com a cap d'una operació que pretenia dur endavant un projecte econòmic tímidament valencianista amb sòlid suport financer. En comprà el major paquet d'ac-

Casanova, doncs, havia aconseguit ser el cap de fila econòmic d'un cert empresariat que feia l'ullet al valencianisme. Capaç, fins i tot, d'emprar la llengua autòctona a l'hora de definir-se políticament. Experiència curiosa que féu suspensió pràcticament en acabar la guerra.

Casanova tenia tres fills: **Vicent, Lluís i Manuel**. El 1930 els dos majors podien ja posar-se a treballar i el pare no s'ho pensà dues vegades. El finançà, de prova, una fàbrica d'àcid tartàric que prompte s'orientà cap a la producció de paper de gelatina. El primogènit, Vicent, tany ambicions d'una estirp de mercaders, viatjava sovint a

La producció de Cifesa, de la comèdia lleugera a l'epopeia imperial.

Berlín, on l'UFA seguia regint la indústria del cinema europeu. L'apassionada història d'amor entre **Vicent Casanova** i el cinema començà justament amb aquests viatges.

El 1932 un poderós clan valencià, el dels Trènor, fundava una societat per a la distribució i possible producció de films, Cifesa. **Vicent Casanova** parlà amb el seu pare i, l'1 de març de 1933, aquest era nomenat president de la nova entitat. Al cap d'un any Casanova pare i els dos fills majors, **Vicent** i **Lluís**, controlaven i dirigien la societat per complet. Tot seguit, **Vicent** marxava a Madrid amb una cohort d'ajudants per dissenyar-ne la producció i **Lluís** restava a València, a la rereguarda, buscant pela i personal. El pare, doncs, tornà als assumptes seriosos.

Vicent Casanova demostrà saber moure's. Aconseguí l'exclusiva de distribució d'una nova productora americana, la Columbia, i encarregà al prestigiós **Florián Rey** la direcció d'un film, *La hermana San Sulpicio*, que es rodà al balneari de Cofrents. Entre les premisses de la nova productora hi havia complaure el públic sobre totes les coses i honorar alhora l'espectacle i l'art. Per damunt de tot, **Vicent** havia anat a Madrid a triomfar. A crear un

enlluernador univers d'estrelles i regirne les òrbites amb mà ferma. **Enrich Pommer**, **Cohn** o el gran **Zukor** eren uns bons models. Ell no volgué ser menys, i ho aconseguí, o quasi.

Una invasió de valencians

La productora que revolucionà el cinema espanyol marxava de dalt a baix amb diners valencians. S'hauria pogut esperar, per tant, alguna concessió, en les cintes, al valencianisme moderat que animava el *pater familias* i bona part dels inversors. Ni pensar-ho. **Vicent Casanova** no es conformava, com el pioner del seu pare, a ser un patrici valencià. Volia crear una cinematografia d'àmbit estatal capaç de penetrar al mercat sud-americà i competir al món. Ni més ni menys. Amb un doblatge en bolquers tampoc no hi havia massa alternatives. L'espanyolisme de Cifesa fou de pedra picada i les concessions nímies: alguns films d'ambient valencià, un sobtat *speech* del palleter a *Agustina de Aragón*, la inclusió del pasdoble *València* sempre que es podia, i prou d'aquest color.

La «valencianía» es conegué d'altres maneres: el disseny art *déco* del Miquel i les notes de l'*himno* com a marca

de fàbrica, el manteniment del domicili social de l'entitat a València —al carrer de la Mar—, la subvenció de tota classe de festes a ciutat, bous, castells, traques i revistes especialitzades i estrenes amb *glamour*. València no podia ser Hollywood, però gràcies a la casa en pogué tastar la lluentor. Mentre durà Cifesa, València fou una ciutat de cine i els inversors en tragueren un rasquit considerable de mundanitat. **Lluís Casanova** seria president del València club de Futbol en els millors temps, i un imponent estadi, el del Mestalla, du oficialment el seu nom.

Però el negoci era a Madrid. Dos pisos de l'edifici Capitol, plens de despatxos, on, com recorda **Ricard Blasco**, el 80 per cent o més del personal era valencià. Oficinistes, administratius, lectors, guionistes, decoradors i gestors. El desembarcament de valencians filmics a la *Villa y corte* superà de molt el de músics de banda. Velles relacions familiars i laborals, joves que havien escrit quatre articles a *Semana gráfica*, un llibre de versos o un sàinet graciós, qualsevol cosa. Cifesa fou una oficina de col·locació ben acollidora dels talents valencians.

Davall la cúpula dels germans Casanova, els caps de producció foren quasi

sempre de casa: **Joaquim Cuquerella Álvarez** —que havia salvat la part valenciana de l'empresa durant la guerra— i **Enric Balader** eren els habituals, com també el productor associat **Aurelià Campa**, casat amb la neta del mestre **Serrano**. **Lluís Lucia**, fill del diputat de DRV del mateix nom, hi començà d'assessor jurídic, passà a fer guions d'èxit i d'ací, a gerent de Cifesa Producció. A la fi, n'esdevingué un dels directores més prestigiosos.

Vicent Escrivà (cal no confondre'l amb l'actual estudiós d'**Enric Valor**), convençut propagandista del règim que provenia de la ràdio, tingué un contacte més tangencial amb l'empresa, gràcies a la qual aconseguí de produir pel seu compte algun film. Un altre cineasta valencià, **Ricard Blasco**, entrà a la

A l'empresa, tot, de dalt als últims escalons, era en mans de valencians. En la part artística només eren escasos en la secció de fotografia per manca d'especialistes (solien ser del Principat o estrangers) i entre els actors, amb les excepcions estel·lars de la polida **Empar Rivelles** i del viril **Jorge Mistral (Modest Llosas i Rosell)**. Primer el negoci, després, però notòria, la «pàtria xica».

La torxa dels èxits

Cifesa fou la primera productora de l'estat que aplicà un criteri capitalista al cinema: un treball en sèrie de qualitat mitjana subministrava cintes en quantitat. Contractes en exclusiva, noticiaris, revistes mundanes, premis i publicitat de tota mena en facilitaven l'eixida.

Cifesa de postguerra no es caracteritzà ni per la folklorada ni pel jou i les fletxes. N'hi havia, però predominà la comèdia d'embolics d'estil americà —almenys en la intenció— dins interiors burgesos, espaiosos i oberts. El règim era tan enemic de l'ostentació de la riquesa com de la luxúria. Res d'això, doncs. Però, com que calia fer oblidar al públic la misèria dels temps, es recorregué a la netedat, la composura i una frivolitat tan moderada com els *dancing* amb orquestra —una quasi honesta sensualitat— habituals als seus films. Comèdies lleugeres i plenes de bondat, on els pecaminosos dobles sentits dels gags americans foren substituïts pel sense sentit absolut de **Miguel Mihura**. Un aire superrealista en dosis diminutes, a falta d'una altra cosa, formà part també de l'estil Cifesa.

En aquells temps els protagonistes masculins, **Antonio Casal**, **Virgilio Teixeira**, **Rafael Durán**, i un primerenc **Fernando Rey**, feien veu de baríton, educada i catòlica, en quasi tota circumstància. Eren bons xics. L'impossible **Manuel Luna** feia de roí, però amb maneres. **Alfredo Mayo** era el mascle nacional castrense. Com a tal, podia despertar passions descontrolades. En *Harka* el seu duo amb **Luis Peña** arribava a la declaració d'amor. Tot per la pàtria. **Jorge Mistral**, meridional atlètic d'ulls com a brases, fou l'únic galant romàntic digne d'aquest nom. Tardà a arribar, o a ser digerit, però agranà la resta.

Les dones havien de posseir una veu casta, aflautadíssima, com si fossen una mena d'ocells incomprendibles i delicats que per alguna secreta raó interessava molt de capturar. Solien ser desbaratades i imprevisibles, com criatures de luxe, i acabaven anant cap a l'altar, com qui entra a una botiga tota plena d'andròmines moníssimes. **Empar Rivelles** feia molt bé aquestes coses i, molts anys després, demostrà que podia fer molt bé qualsevol cosa. Fou la gran actriu secreta de Cifesa. **Isabel de Pomés**, **Rosita Yarza**, **Josita Hernán**, **Luchi Soto**, **Lina Yegrós** i **Conchita Montenegro** completaven el ramellet de la casa. **Sara Montiel**, lasciva esclava o dona pública, acabava sempre molt malament. Al cap d'uns anys, **Aurora Bautista** —una mena de **Jennifer Jones** molt passada— imposà a canonades la femella patriòtica i *bravía*. L'esquerpa **Ana Mariscal** també s'hagué de veure en aquests plans. Els numerets per provocar la hilaritat del respectable corrien a càrrec d'un planter excel·lent de secundaris. Amb **José Isbert** la cosa podia ser memora-

Pel·lícules distribuïdes per Cifesa, una forma encoberta de producció.

casa el 1944, de lector de guions —els seus antics poemes en català potser hi ajudaren—. Després n'escrigué alguns. I arribà a director anys a venir.

El decorador **Teddy Villalba**, descendent avantatjat d'una família d'artistes fallers, creà el *look* de la casa des del 1935. L'encarregat habitual de les escenografies històriques fou un altre valencià, **Francesc Pròsper**. **Francesc Canet**, cartellista amic de **Josep Renau**, realitzà durant un temps el disseny de programes, cartells i decorats.

El cap de la secció de guions fou **Enric Songel**, fundador de la Unió Taquígràfica Valenciana i autor, els anys 20, de sainets en català. També gestionà els tractes amb la burocràcia: permisos i censura. **Joaquim Ponz** n'era l'administrador a Madrid, mentre que **Josep Cervera** exercí, a València, de braç dret de **Lluís Casanova**.

Al començament, els èxits se succeïren, sobretot gràcies al tàndem format pel director **Florián Rey** i la insuperada **Imperio Argentina**. Cantant i actriu d'una rara desimboltura, que omplí les butxaques de Cifesa i les cintes d'un talent esplèndid que el cinema espanyol no ha tornat a trobar. Amb això, l'objectiu de conquerir comercialment Sud-amèrica s'hauria aconseguit probablement si la guerra no hagués frustrat l'intent.

La immediata postguerra, però, fou l'època daurada de Cifesa. **Casanova** sense competència exterior ni interior, intentà de fer realitat el somni. El 1941 Cifesa produïa onze films, mentre que la resta de productores no passaven de dos. Era al capdamunt, i a soles.

El «look» Cifesa

Contra el que calia preveure, el *look*

ble. **Mary Santpere** també s'ho treia bé dels dits.

Quant als directors, tres mereixen el record. **Juan de Orduña** s'encarregà de melodrames i cintes fastuoses. Si mai no dominà la cal·ligrafia de l'ofici, hi posà un nervi i un arborament que llavors agradava. **Rafael Gil**, el millor, coneixia més recursos. *Huella de luz*, per exemple, és una comèdia amable i una mica patètica. **Gil** també intentà d'imitar el **Hitchcock** de *Rebeca* amb un material tan poc al cas com **Jardiel Ponce** (*Eloísa está debajo de un al-*

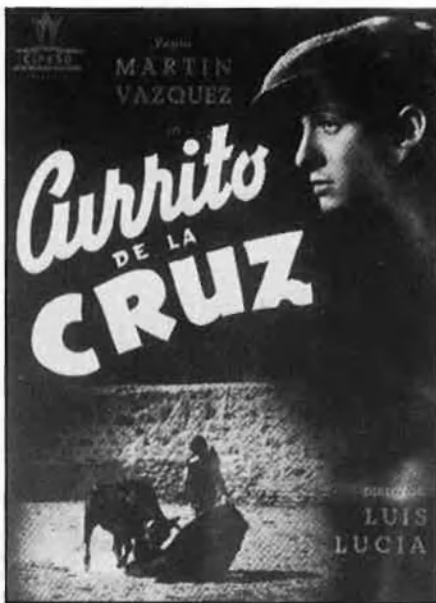

Tres èxits de Cifesa: la versió local del gènere EUA.

mendro) o **Pedro de Alarcón** (*El clavo*), i cal dir, en honor seu, que els resultats són fins i tot curiosos. El valencià **Lluís Lucia**, el més influït pel cinema americà, fou un tot terreny eficaç i puntual, capaç de convertir *La duquesa de Benamejí* en un western i fer l'única versió visible de *Currito de la Cruz*.

Pero el look Cifesa era molt més que això. Era —afirma **Fèlix Fanés**—, la resplendor hollywoodiana, la luxosa brillantor que embolicava totes les seues accions». **Vicent Casanova** deixà durant anys literalment bocabadat el personal a base de Festes de les Estrelles —organitzades per l'Associació de Premsa de València—, desfilades, concursos diversos, falles, poesies i cartells, bandes de música, corregudes de bous, curses ciclistes —Madrid-València—, balls a la fira de juliol, castells de focs espectaculars, certàmens a la recerca d'un nom nou, etc. I les *premieres*...

«Recorden la fastuositat de les de

Hollywood. Naturalment, no era igual. En comptes dels esplèndids somnis de marbre que eren les *stars* americanes, la gent s'havia de conformar amb l'exigua esplendor de les artistes locals, sovint massa grossesetes i, sobretot, sempre excessivament ben pentinades». Tot un programa: *glamour* sí, però amb molla i la clenxa al lloc. De tota manera, als anys quaranta això ja podia ser massa.

Cifesa fou el Hollywood del pobre amb veu de la **Piquer**. O podria haver-ho estat. Calgué assumir també una estètica tan poc mundana com la del franquisme: un impossible *ademán* filmic. S'optà per un franquisme «estàndard», per la neutra comèdia i la divagació. De tant en tant, algun pamflet *ad hoc*. **Vicent Casanova** fou franquista com hauria estat qualsevol altra cosa per Cifesa. El seu regne no era d'aquell món. Quan l'empresa caigué, el règim no pogué un sol dit per salvar aquella fàbrica de vanitats. Açò, decididament, no era Amèrica.

Una lenta agonía

Per fonamentar els seus somnis **Vicent Casanova**, aquell «citizen Kane» de l'Horta, havia creat una empresa molt més gran que el mercat a l'abast: sous considerables, contractes fastuosos, exclusives estel·lars, llançaments, festes mai no vistes, un balafiament constant de capitals que l'èxit i l'amor propi dels accionistes valencians eixugaven de cor. Després de l'any 45, però, una onada creixent de films americans li segà completament l'erba.

Casanova, tossut, intentà guanyar-se el règim amb superproduccions històrico-patriòtiques, defenestrà tot un director General de Cinematografia —**García Escudero**— perquè defensava un tímid i barat neorealisme contra els mètodes Cifesa, buscà copar la distribució de films estrangers, trampejà els balanços de la companyia. Ho provà tot. El 1956, després de declarar-se un forat de més de cent milions de pessetes d'aquella època, hagué d'abandonar la nau. Ja sense ell, una compra barata, *El último cuplé*, esdevingué una pluja de milions que eixugà part dels deutes. Es va produir encara algun film. El 1963 la societat avança una forta quantitat de diners per distribuir *La dolce vita*, però la censura no la deixa passar. Que la prohibició d'aquest lúcid retrat del *star-system* romà signifique la mort de Cifesa és una ironia cruel. Veritablement, millor deixar-ho córrer.

El 1965 la societat es dissol. Un grapat d'empleats irreductibles constitueix a València una cooperativa, Cinesco, que manté una vida crepuscular fins al 1967. Fa exactament vint anys s'apagà, doncs, la darrera brasa de la torxa dels èxits. Els cinèfils, almenys, commemoren la data.

La megalomania de **Vicent Casanova** causà la ruïna de l'empresa, però també l'alçà. Convertí l'aventura follada del cinema en un negoci ordenat que sobrevisqué una guerra. Creà una indústria i intentà ser competitiu en condicions molt desfavorables. Jugà molt fort. Provà de vèncer un obstacle insalvable llançant-hi una força irresistible i estigué a punt d'arruïnar mitja València, però repartí dividendes fins al final.

El seu imperi, divuit anys d'èxits i setze de desastres, ha estat la major contribució valenciana al setè art. Tots els petits mites del cinema espanyol passaren per Cifesa i ella fou l'únic mite amb grandesa. Després, en aquest país i en matèria de cinema, ni Sant Vicent no ha fet miracles. □